

Arnout van Geluwe, een polemist in woord en daad.

De Katholieke Kerk had na het Concilie van Trente (1545-1563) de actieve aanval geopend tegen het oprukkende protestantisme. Naast de kerkelijke leiders en geestelijken begonnen ook leken actief te werken aan dit herstel. Eén van die leken was Arnout van Geluwe (1604-ca.1675). Van Geluwe voerde in zijn boeken en pamfletten een felle strijd op vele fronten tegen andersdenkenden.

Wie was deze Arnout van Geluwe ?

Arnout van Geluwe werd in 1604 geboren in Ardooie, een klein plaatsje in West-Vlaanderen.¹ Zijn ouders waren eenvoudige boerenlieden, die leefden van de vlasteelt. Hij werd er gedoopt en katholiek opgevoed, maar kwam mogelijk al jong in aanraking met protestanten. In 1619 verhuisde hij naar Roeselare, een wat grotere plaats nabij Ardooie.² Roeselare kende begin zeventiende eeuw een kleine actieve kern van protestanten, mogelijk onder invloed van de hertogen van Pfalz en Neuberg, die de heerlijkheid van Wijnendalen, waaronder Roeselare viel, in bezit hadden. In de jaren tijdens het Bestand (1609-1621) was er een druk verkeer van personen tussen Zuid en Noord. In 1616 beklagde de bisschop van Antwerpen zich erover dat er om economische redenen veel katholieken de stad verlaten hadden om naar Holland te gaan.³ Van Geluwe zou tien jaar

Arnout van Geluwe (1604-ca. 1675)

later ook uit West-Vlaanderen vertrekken. Hij was geen praktiserend katholiek meer toen hij in 1626 op tweeëntwintig jarige leeftijd naar de Republiek vertrok. In zijn boek *Achtienjarige Hollandsche Reyse (...)*⁴ vermeldde hij, dat hij was gaan twijfelen aan 'de Catholijcke Leeraars'. Hij was gaan luisteren naar de predikanten en vermoedde dat deze 'nieuw-ghesinde Geusche broederkens eenen veel naerderen wegh ghevondeb hadden, om door de loop-baene des eeuwighen levens den prijs der glorien te bekomen'. Het is overigens niet zeker of hij zich al protestant liet inschrijven toen hij in Delft ging wonen. Begin zeventiende eeuw kende Delft een grote groep Zuid-Nederlandse emigranten, waarvan er velen ingeschreven stonden in de lidmaatregisters van de gereformeerde kerk.⁵ Een onderzoek naar zijn inschrijving als lidmaat van de hervormde gemeente in Delft kon hierover geen uitsluitsel geven omdat de lidmaatregisters juist gedurende deze periode een hiaat vertonen van enkele tientallen jaren.

In zijn boek *Den Cathhlijcke echo (...)*⁶ schreef hij dat hij zich al snel na zijn vestiging in Holland bedrogen voelde en dat hij spijt had dat hij niet naar zijn ouders geluisterd had. Hij verwoorde dat met de woorden 'Als ick in het jaar 1626 naar Hollandt reysde met meyninghe van de Ghereformeerde Religie te anvaerden, hebbende joocksel der ooren en hebbe ick niet willen bereaden met vleesch ende bloedt'

Hij huwde in 1629 onder de naam Arent Beunisz van Geel, linnenwever, met Weyntgen Maertens. Het huwelijk werd wel bevestigd in de gereformeerde kerk van Delft, waaruit afgeleid kan worden dat hij zich nog niet gekeerd had tegen de gereformeerde kerk.

Delft was een van de grotere steden in Holland en kende een bloeitijd van handel en nijverheid. In 1635 werd Van Geluwe ingeschreven als poorter van Delft. Het verkrijgen van dit poorterschap is m.i. een indicatie dat hij op dat moment nog niet publiek actief was als de katholieke polemist, die hij later zou worden. Na de dood van zijn eerste vrouw huwde hij in 1641 met Sijcilia Hendrixc. Dit huwelijk echter werd niet meer in de hervormde kerk maar op

het stadhuis gesloten, daar hij had toen al afstand genomen had van de gereformeerde leer. Het huwen op het stadhuis was een wettelijk alternatief voor personen van andere gezindten, die niet in de publieke – gereformeerde – kerk wilden trouwen.

In een van zijn eerste grote boeken *Het licht op den Kandelaer*(...) uit 1647 maakte Van Geluwe melding van een dispuut, dat hij in 1640 gehad zou hebben gehad met vijf predikanten in Pijnacker, een plaatsje vlakbij Delft⁷. Hieruit is af te leiden dat hij zich tussen 1635 en 1640 actief in ging zetten voor het katholieke geloof en de mogelijke banden met het gereformeerde geloof verbroken had. Enige jaren later verliet hij Delft en keerde terug naar zijn geboortestreek. De ware redenen van zijn vertrek uit Delft blijven onzeker. In zijn boek *Dobbelslot*(...) uit 1650 schreef hij dat zijn vertrek uit Holland in 1643 vooral was ‘omde bermhertighe Geusen te ontvluchten, van weghe valsche beschuldigingen van verraderije’.⁸

In Gent begon hij met het schrijven van een grote reeks boeken en pamfletten. Een groot oeuvre van meer dan veertig titels van voornamelijk religieuze werken in een vaak heftige polemische toonzetting. Naast verslagen van geheel fictieve disputaties, deed hij ook verslag van twistgesprekken, die daadwerkelijk plaatsgevonden hadden. Veel van zijn boeken waren opgedragen aan de invloedrijke bisschop van Gent, Antonius Triest. Van Geluwe was niet alleen actief polemist achter de schrijftafel, maar hij trok er ook op uit om in diverse plaatsen in de grensstreek tussen de Republiek en de Spaanse Nederlanden disputen met gereformeerde predikanten of doopsgezinde voorgangers te houden. Ook maakte hij in zijn boeken melding van bezoeken aan Rotterdam en Zoetermeer.

Hij werd uitgever in Gent en was een actief lid van het gilde van boekdrukkers en boekverkopers. Zijn boeken brachten hem ook de nodige inkomsten. In de stadsrekeningen van Gent komen we vanaf 1648 tot 1669 geregeld uitgaven tegen voor de levering van boeken. Zo kocht het stadsbestuur op 29 december 1651 vijftig exemplaren van het boek *Den afgetrocken Masscher*(...).⁹ Mogelijk niet toevallig had Van Geluwe dit boek op 29 november 1651 opgedragen aan de Schepenen en Raad van de stad Gent, die hij met naam en toenaam vernoemd had samen met bisschop Triest. Hij had ze in zijn voorwoord alle lof toegezwaid, vanwege onder meer hun ‘opbouw van de ware Kercke en dat zij getrouwe liefhebbers zijn van den Grootmachtigen Heer Conick van Hispanien’. Voor deze vijftig boeken werd 25 pond betaald. Ook de schepenen van Oostende schaften exemplaren van dit boek aan. Ze betaalden 72 pond voor een aantal boeken. Beide bedragen zijn zodanig hoog, dat er waarschijnlijk ook andere leveringen aan hem betaald werden of dat Van Geluwe een vorm van ondersteuning ontving voor zijn polemische arbeid. Deze schepenen hadden enkele maanden daarvoor ook al boeken gekocht. Echter zij betaalden toen voor deze ‘gratiuteyt’ slechts vijf pond voor de veertig boeken van zeker ‘cleen volumen bij hem ghemaect ende ghedaen drucken’.¹⁰ ‘Het schoon boek’ zo vermeldde de rekening, was hun aanbevolen door de geestelijke overheid.

Niet alleen in Gent werden zijn boeken door overheden en kerkbesturen gekocht. Betalingen zijn terug te vinden in de archieven van Kortrijk, Oostende en Thielt.¹¹ In vele universiteitsbibliotheken van België en Nederland staan nu nog boeken van Van Geluwe geregistreerd. Ook in andere catalogi heb ik boeken van hem aangetroffen, zoals in de catalogi van het bisdom Haarlem¹² en die van het Begijnhof in Amsterdam.¹³

Van Geluwe heeft ook een enkele maal een pseudoniem gebruikt voor zijn boeken. Onder het pseudoniem Christiaen van Pieterskerck verscheen in 1653 het boek *De klyfhamer der waerheydt* (...).¹⁴ Een pseudoniem dat hij ook gebruikte voor zijn waarschijnlijk eerste boek *De bril van alle verdockerde ghesichten* uit 1646. Zijn laatste boek verscheen in 1671. Over het jaar van zijn overlijden is niets bekend. Blommaert vermeldde in zijn catalogus van schrijvers uit Gent als overlijdensjaar circa 1675, maar geeft hiervoor geen bron.¹⁵

Van Geluwe achter zijn schrijftafel

Het werk van Van Geluwe

Van Geluwe was een productief schrijver en gezien de grote aantallen boeken die we nog in vele bibliotheken aantreffen, was hij ook niet onsuccesvol. Ik heb meer dan veertig titels kunnen achterhalen, die verschenen in de periode van 1646 tot met 1670.¹⁶ Enige van zijn boeken werden in 1783 nog herdrukt. Vele uitgaven waren weer een reactie op geschriften van zijn tegenstanders en op hun beurt lokten de boeken van Van Geluwe weer reacties uit. De dichteres Everarde van Ghent schreef in 1653 het boekje *Provisioele openeinge van de leuhgen-web van een Vlaemshen boerwever, genaemt Aernout van Geluwe*

en Simon Ravensbergius, een predikant uit Haarlem, reageerde zelfs met twee boeken tegen deze Van Geluwe onder de titels: *Een breydel, voor den paepsche ende Vlaemsche woelwater: Arnout van Geluwe*¹⁷ en het boekje *Den overtuighden papist*.¹⁸

Van Geluwe noemde zich graag ‘eenen Catholijcken Vlaemschen Boer’, een eretitel die hij in bijna al zijn boeken zal blijven gebruiken. Hij beweerde nadrukkelijk voor de ‘niet-geleerde’ markt te schrijven en wilde zo een schrijver zijn van en voor de man van de straat. Hij gebruikte vooral de redetwist als basis voor zijn proza. Korte en langere rijmen en liederen ondersteunden zijn teksten. Prenten werden van ironische onderschriften voorzien om tegenstanders belachelijk te maken. Hij was een creatief maar toch vooral een reactief auteur, die veelal reageerde op de geschriften van anderen, en dan voornamelijk op de boeken en pamfletten van predikanten.

¹ F. A. Snellaert, *Arnoud van Geluwe, bygenaemd de vlaemsche boer*. (Rousselaere, 1855) 5.

² Lucien van Acker, “Arnout van Geluwe,” *West-Vlaanderen : Tweemaandelijks tijdschrift voor kunst en cultuur.*, 1964. jaargang 12, 240.

³ Paul Arblaster, “The Southern Netherlands connection: network of support and patronage,” in *Catholic communities in Protestant states : Britain and the Netherlands c.1570-1720*, red. Kaplan e.a., geen datum. 131.

⁴ Arnout van Geluwe, *Kort verhael van een achthienjarighe Hollandtsche reyse, ghewandelt van eenen Vlaemschen boer* (Antwerpen, 1650) 2.

⁵ A. Wouters en P. Abels, *Nieuw en ongezien : kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572-1621* (Delft, 1994). Deel 1, 255.

⁶ Arnout van Geluwe, *Catholijcken echo, ofte waeren Gendtschen wedergalm, teghen de valsche opwerpende stemme van onse daghelijcksche overkomende ghepretendeerde ghereformeerde, waer in de bysonderste hoofdstucken des gheloofs ghehandelt worden* (Antwerpen, 1649) 86.

⁷ Arnout van Geluwe, *Het licht op den kandelaer ghestelt tot verlichtinghe der nievwghezinden* (Gent, 1647). 1.

⁸ Arnout van Geluwe, *Dobbel Slot, ofte, klare ende waerachtighe ontdeckinghe van eenen verdraeyden leughengheest, schuylende tot Delft, onder den name van eenen ghepretendeerden Ghereformeerden, met name Abraham Willemsen Blijvenborgh breuck-Meester ...teghen sijn valsche ontdeckinge* (Antwerpen, 1650) 17.

⁹ Arnout van Geluwe, *Den afghetrocken masscher van het vermomdt ghereformeerdt louter woordt Godes, waer onder dat ghevonden zijn 188 merckelijcke trouweloose misslaghen, die de staeten bijbel oversetters begaen hebben* (Antwerpen, 1652).

¹⁰ Stadsarchief Gent. Serie 111 no. 15 (1651-1669)

¹¹ P. Allossery, “Arnold van Geluwe,” *Annales de la Société d'émulation de Bruges*, (1912) 329.

¹² B. Kruitwagen, *Catalogus van de handschriften en boeken van het Bisschoppelijk Museum te Haarlem*. (Amsterdam, 1913) 174.

¹³ A.J. Flament, *Catalogus der bibliotheek van het Rectoraat des Beggijnhofs te Amsterdam* (Amsterdam, 1891) 63.

¹⁴ Christiaan Pieterskerck, *Den klyfhamer der waerheydt, om te vermorselen het tweede leugenachtigh Comediants-thooneel ... opgherecht door Sigismundus Limmer ... Door C. V. P. K. eenen liefhebber der vvaerheydt* (Antwerpen, 1653).

¹⁵ Ph Blommaert, *De Nederduitsche schrijvers van Gent*. (Gent, 1861) 257.

¹⁶ Frans van Eekelen, *Een redetwist voor het geloof. Arnout van Geluwe , disputant in Staats-Vlaanderen (1640-1660)* (Masterscriptie Leiden, 2010) 76.

¹⁷ Simon Ravensbergius, *Een breydel, voor den paepsche ende Vlaemsche woel-water, ofte een wederlegginge van een lasterlick schrift genaemd De boven-zang ofte reden-kampstrijdt van den Vlaemsche arend, nopende de transsubstantiatie: ende een antwoord op een mengelmoes van een-en-tsestigh paepsche propositien, door eenen Arnout van Geluwe tot Gent, in 't licht gegeven: ingesteld tot dienst der eenvoudige*, 1659.

¹⁸ Simon Ravensbergius, *Den overtuighden papist, ofte Een heylsame remedie tegen de bittere galle in seker tractaetje genaemd Den blijden waerheydt-sprekende Vlaemsche nachtegael, gesteldt tegen eenen droeven Godslasterlijke Hollandschen koekkoek-zangh*, 1657.